

KARADENİZ OLAYI VE BİRİNCİ DÜNYA HARBİNE GİRİŞİMİZ

E. Kur. Alb. NUSRET BAYCAN

Padişah Mehmet Reşat 11 Kasım 1914 tarihli Cihad-ı Ekber Hatt-ı Hümayunu'nda

"Orduma, Donanmama;

*Avrupa büyük devletleri arasında harp ilân edilmesi üzerine her daim ansızın ve haksız saldırılara uğrayan devlet ve memleketimizin hukuk ve varlığını, fırsatçı düşmanlara karşı gereğinde müdafaa edebilmek üzere sizleri silâh altına çağırma-
tım. Bu suretle silâhlı bir tarafsızlık içinde yaşamakta iken Karadeniz Boğazı'na
mayın koymak üzere yola çıkan Rus donanması, talim ile meşgul olan donanma-
mızın bir kısmı üzerine ansızın ateş açtı. Milletlerarası hukuka aykırı olan bu
haksız tecavüzün Rusya tarafından düzeltilmesi beklenirken gerek bu devlet, gerek
müttefikleri İngiltere ve Fransa Devletleri elçilerini geri çağırarak suretiyle devleti-
mizle siyasî ilişkilerini kestiler. Sonra, Rus askeri doğu hududumuza tecavüz etti.
Fransa, İngiltere donanmaları müştereken Çanakkale Boğazı'nı, İngiliz gemileri
Akabe'yi topa tuttular. Böylece yekdiğerini kovalayan hainane düşmanlık üzerine
öteden beri arzu ettiğimiz sulhu terk ederek, Alman-Avusturya-Macar Devletleriyle
müttefiklik meşru menfaatlerimizi müdafaa için silâha sarılmaya mecbur kaldık.."*
diyordu¹.

Osmanlı İmparatorluğu'nu harbe sürekleyen olayları şöyle özetleyebi-
liriz:

İtlâf Devletleri, Osmanlı İmparatorluğu'nu tarafsız tutmaya çalışmış
fakat ittifaka yanaşmamışlardı. Çünkü her birinin Türkiye üzerinde başka
başka emelleri vardı.

Rusya Boğazlara resmen egemen olmak, ayrıca Doğu Anadolu'yu el-
de ederek İskenderun'a inmek istiyordu.

¹Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, C. 1, Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasî ve
Askerî Hazırlıkları ve Harbe Giriş, Gnkur. Harp Tarihi Başkanlığı Yayını, Ankara, Gnkur.
Basımevi, 1970, s. 261.

İngiltere Basra Körfezini, Şattülarap'ı, Hindistan'ın bir parçası olarak kabul ediyor, Hint yolu ve Süveyş Kanalı'nın güvenliği bakımından da Filistin'e el atmak istiyordu.

Fransa, Suriye ve Kilikya'ya göz koymuştu².

Kesin sonuç yeri olan Avrupa Cephesinin aleyhine, Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli yerlerinde, cepheler açmak zorunda kaldı. Türkler tarafından Boğazların kapatılması, Rusya'yı her türlü müttefik yardımından yoksun bıraktı. Bu nedenle kesin sonucun elde edilmesi gecikti. Bu gecikme Rusya'nın içten çökmesine sebep olmakla kalmadı, müttefiklerine de pahalıya mal oldu³.

Alman harp gemilerinin Türkiye'ye gelmesi:

Enver Paşa ve Talât Bey, harbin Almanlar tarafından kısa bir zamanda bitirileceğine kani idiler. Enver Paşa hükümet dışında, yani kendi karar-gâhında iki zıt baskının etkisi altında idi. Bunlardan birisi bir yıl sonra harbe girmeyi isteyen Türk kurmaylarının baskısı, diğeri Türkiye'deki Alman komutan ve subaylarının baskısı olup, bunlar Osmanlı Devleti'nin bir an önce harbe girmesini istiyorlardı. Hatta bu baskıya Alman genel karar-gâhında bulunan büyük Alman komutanları da katılıyordu⁴.

1 Ağustos 1914'te Alman Büyük Elçisi Vangenhaym "Rus donanmasının Boğazlar'a saldırmayı tasarladığını bizzat Sadrazamdan öğrendiğini Alman Dışişleri Bakanlığı'na bildirerek, eğer Goben'in (Yavuz) Akdeniz'de kullanılması gerekmiyorsa, Türk donanması bu gemiyle takviye edilerek Rus Karadeniz donanmasına karşı koyabilir" diyordu. Ancak Vangenhaym'ın bu bildirisine Goben'in halen serbest olmadığı karşılığı gelmişti. Osmanlı-Alman İttifakı imzalanınca, Alman Bahriye Nazırı Amiral Tipiç, Goben ve Breslav'a İstanbul'a gitmeleri için emir verdi⁵.

Enver Paşa'da, 11 Ağustos 1914'de Boğaz komutanı Albay Cevat Bey'e "Alman ve Avusturya harp gemilerinin Boğazlar'dan içeri girmelerine müsaade ediniz. Fakat diğer bütün hükümetlere ait harp gemilerinin girmeleri kesin olarak yasaktır" diyordu.

² a.g.e., s. 32.

³ a.g.e., s. 58, 59.

⁴ a.g.e., s. 70.

⁵ a.g.e., s. 61, 62.

Boğaz komutanlığı 10 Ağustos 1914'de saat 06.50'de Alman harp gemilerinin Boğazdan içeri girmiş olduklarını bildirdi.

12 Ağustos'da Boğaz ağzına gelen İngiliz harp gemisi komutanının sorusu da bu gemilerin satın alındığı, isimlerinin de Yavuz ve Midilli olarak değiştirildiği şeklinde cevaplandırıldı⁶.

Enver Paşa, seferberliğimiz bitmeden ve Bulgaristanla tamamıyla anlaşmadan Goben ve Breslav'ı Karadeniz'e çıkarmaya taraftar değildi. Çanakkale Boğazı'nın henüz hazır olmadığını, İngiliz filosu tarafından zorlanarak geçilebileceğini düşünüyordu. Bizim seferberliğe başlamaklığımız Goben ve Breslav'ın Marmara'ya girmesi Ruslar'ın Kafkasya'da çok kuvvet bırakmasını sağlar diyordu.

27 Eylül 1914'de Çanakkale Boğazı'nın kapanmasından sonra Amiral Suşon (Soushon), donanma ile Karadeniz'e çıkarak harp eğitimi, keşif ve atış tatbikatları yapmayı önermişti. Enver Paşa, buna müsaade etmedi. 10 Ekim 1914 tarihli emriyle, ancak birkaç gemi ile eğitim için çıkabileceğini Donanma Komutanı Suşon'a bildirdi⁷.

Almanların Marn yenilgisi, Rusların da Avusturyalıları zor duruma düşürmüş olmaları nedeniyle bu iki devlet ivedi olarak Türklere yardım istiyordu.

Sadrazam, Karadeniz'e çıkmış olan Türk donanmasının Rus donanmasına saldırmasına karşıydı. Enver Paşa derhal harekete taraftardı. Yalnız seferber orduyu toplu tutabilmek için Almanya'dan para yardımı istiyordu⁸.

Talat Paşa, Enver Paşa ile aynı düşüncede olmakla beraber, bazen duraksıyordu. Halil (Menteşe) Bey, Talat Paşa ile birlikti, Cemal Paşa ise İtilâf Devletlerine yakındı. Cemal Paşanın Enver Paşa tarafına geçmesi, kendisine Mısır'ı alacak ordunun komutanlığının verilmesi ve orada Mısır tahtına oturmak hayalinin uyanması şeklinde açıklanır. Bu kişiler, vatanperverliklerinden şüphe edilmemesine rağmen tümüyle ileri görüşten yoksun, hissî düşüncelerin etkisi altında idiler⁹.

⁶ a.g.e., s. 63.

⁷ a.g.e., s. 73, 74.

⁸ a.g.e., s. 75.

⁹ a.g.e., s. 79, 80.

O sırada Sofya'da askerî ataşe olan Yarbay Mustafa Kemal Bey, (Atatürk) siyasî ve askerî durumları değerlendirmesi sonucunda harbe girmekte acele edilmemesini ilgililere bildirmişti. Almanların kazanmasına güvenilmeyeceğini de ilgililere söylemekten çekinmemişti.

Osmanlı Devleti'ni harbe sokmak için; sınırlarımızın alabildiğine genişletileceği, harbin çabuk biteceği, Rusya'nın çökmek üzere olduğu, pay almak için hemen harbe girmek lüzumu belirtiliyordu. Almanlar da bu propagandalardan ve Osmanlı Devleti'nin para sıkıntısından yararlanarak etkilerini arttıyorlardı.

Karedeniz Olayı:

Osmanlı-Alman Antlaşmasına göre olaylar Osmanlı Devleti'nin harbe girmesini gerektiriyorsa da, Osmanlı Ordusu seferberlik ve yığınağını tamamlayınca kadar İmparatorluğun tarafsız kalması Almanlarca da uygun mütalâa edilmişti. Fakat müttefik kuvvetler Marn, Galiçya ve Sırbistan'da başarısızlığa uğradıktan sonra Almanlar, Osmanlı Devleti'ni harbe sürüklemeye çalışarak hükümet ileri gelenleri üzerinde tekrar baskı yapmaya başladılar. Enver Paşa önce bizzat mukavemet gösterdiyse de harbe girme tezine döndü. Sadrazam mütereddit, nazırların çoğu ise bu durumdan habersizdi.

İlkbahara kadar beklemek çok uygun olacaktı. Hazırlıklarını tamamlamış olan Türk Ordusunun taarruz kudreti olmadığı gibi, bir kış harbi bakımından da donatılmamıştı¹⁰.

Fakat Almanya, Türk ordusunun harbe girerek kendisine yardım etmesini, Donanma Komutanı Amiral Suşon da yeni Rus muharebe gemileri Karadeniz donanmasına katılmadan Rus donanmasını baskına uğratmak istiyordu. Harbe girmek hususunda Almanya'nın ısrarları karşısında malî zorluklar öne sürdü¹¹.

Maliye Nazırı Cavit Bey'in bilgisi dışında Almanya ile 20 Ekim'de Enver, Cemal Paşalar ve Talât, Halil Beyler tarafından anlaşma yapıldı. Buna göre Alman Hükümetince, 1915'den itibaren her sene 31 Aralık'da tesviye edilmek üzere % 6 faizli 5 milyon lira avans verilecek: 250 bin lira mukavelenin imzasından 10 gün sonra, 750 bin lirası Rusya yahut, İngiltere ile harbe girildikten 10 gün sonra, kalanı da harp ilânından 30 gün sonra itibaren ayda 400 bin lira verilecek, harp bitince kesilecekti.

¹⁰ a.g.e., s. 81.

¹¹ a.g.e., s. 82.

Malî işler bu şekilde yürütülürken bir taraftan Amiral Suşon Karadeniz'e çıkararak bir olay çıkarmak istiyor, diğer taraftan Alman askerî heyeti de İtilâf Devletleri ile siyâsî ilişkilerinin bozulmasına çalışıyordu.

Osmanlı Hükümeti Çanakkale'yi kapadığından beri gerçekte tarafsız değildi. Bu Boğazı kapamakla da Rusya'yı müttefiklerinden ayırmak suretiyle kendi müttefiklerine en yararlı ve paha biçilmez bir görevi yerine getiriyordu. Bu hizmete karşılık yukarıda belirtilen borçlanmadan daha iyisini isteyebilirdi¹².

Karadeniz Olayının Resmî Türk Belgelerine Göre Cereyan Tarzı:

Amiral Suşon atış eğitimi için (27 Ekim 1914'de) Karadeniz'e çıkacağını bildirmişti. "Talim için Karadeniz'e çıkabilirsiniz" karşılığı verildi. 27 Ekim salı günü sabahı, 11 gemiden¹³ oluşan Türk donanması Karadeniz'e çıktı. 29 Ekim'de Karadeniz çatışması meydana geldi. Olay 14.30'da Alman Elçiliği ve Türk Başkomutanlığınca öğrenildi. Enver Paşa olay hakkında tafsilat isteyen şifreyi hazırlatırken, donanma komutanlığından iki telgraf geldi. Birisinde "Çarşamba günü Rus filosu ile temasa geldiği, muhaberatını karıştırdığı ve taarruz durumu aldığı," bildiriliyordu. Diğerinde ise, "Bugüne kadar bir Rus mayın gemisinin batırıldığı ve Kubaneç (Kaubanets) adındaki gambotunun battığı, 72 er ile üç subayın esir alındığı" bildiriliyordu. Başkomutan vekili telgrafları alarak Bakanlar Kuruluna gitti. Donanma Komutanlığından da tamamlayıcı bilgi istedi.

29 Ekim 1914 saat 17.00'de Donanma Komutanlığı: "Prut Rus harp gemisi ile son sistem üç muhrip ve bir kömür gemisi düşmanca bir zihniyetle Boğaz önünde dolaşıyorlardı. Yavuz, mayın gemisini batırdı, kömür gemisini zaptetti. Bepakavani (Bespekoiny) bir muhribi ağır surette hasara uğrattı. Üç subay 72 er esir edildi. Yavuz başarı ile Sivastopol'u bombardıman etti. Osmanlı torpidoları Kubaneç torpido çekerini (gambotunu) batırdığını" bildiriyordu¹⁴.

Donanma Komutanlığı, 29 Ekim saat 22.30'da "Tahrip edilen Prut torpil gemisinin 700 torpil taşıdığını, esirlerin 30 Ekim öğleden sonra İstanbul'da olacağını, bunların ifadelerine göre Rus komutanının Boğazdan çıkacak Osmanlı filosunu tahrip etmek maksadıyla torpil dökmek niyetin-

¹² a.g.e., s. 83.

¹³ Yavuz Midilli, Hamidiye, Berk, Samsun, Peyk, Gayret, Muavenet, Taşoz, Samsun mayın gemisi, Nilüfer mayın gemisi.

¹⁴ a.g.e., s. 85.

de olduğunu, Midilli'nin Novarasiski limanında, 50 petrol sarnıcını, 14 nakliye gemisini, birçok hububat deposunu yaktığını ve Berkisatvet'in Novarasiski'nin telsiz telgraf istasyonunu tahrip ettiğini" bildiriyordu ¹⁵.

30 Ekim'de Nilüfer'in Grandük Aleksandr adındaki bir Rus gemisini batırduğu, filo gemilerinin Karadeniz'de düşman aradığı bildirildi.

Karadeniz olayı üzerine, 1 Kasım'da Ruslar Kafkasya sınırimızda tarazuza geçtiler. İngilizler'de Kasım'da Akabe'yi bombardıman ettiler ve İzmir Körfezinde iki gemimizi batırdılar. Başkomutanlıkça, ordulara bu devletlerle harp halinde olduğumuz şimdiye kadar tebliğlerde belirtilen harp görevlerini yerine getirmede serbest oldukları bildirildi ¹⁶.

31 Ekim'de olayla ilgili Osmanlı notası Petersburg (Leningrat), Londra, Paris (Bordo) ve Roma büyükelçiliklerine bildirildi. Diğer büyük ve orta elçiliklerine de bilgi edinilmesi için gönderildi ¹⁷.

Karadeniz çatışmasından sonraki ilk iki günde, üçlü İtilâf Devletleri Almanlar'ın memleketlerine dönmelerini istemişti.

Osmanlı Hükümeti ise, eylemli olarak çarpışırken, Almanları geri göndermeyi kabul etmedi ve harp başladı.

Karadeniz olayı üzerine Sadrazam Sait Halim Paşa Telgraf Nazırı Osman, Ziraat ve Ticaret Nazırı Süleyman Elbustani, Nafia Nazırı Çürüksulu Mahmut Paşa, toplantıya katılmayan Maliye Nazırı Cavit Bey istifa ettiler. Sadrazamla Maliye Nazırı, İttihât ve Terakki erkânınca bu kararlardan vazgeçirildi ¹⁸.

Karadeniz çatışması üzerine, bu olay hakkında Bahriye Nezaretine gelen raporun arkasına Cemal Paşa kendi el yazısı ile şunları yazmıştı.

"...Karadeniz olayı için yarın basında resmî bir bildiri yayınlanması uygun olur. Herhalde Rusları en evvel saldırgan göstermek pekâla olur. Yarın büyük devletlere Rusların bu hareketini protesto etmek üzere bir resmî yazı dahi gönderilmelidir. Yarın gene görüşürüz. Yine geri çevrilmek üzere Başkomutan Paşa Hazretlerine takdim." Cemal Paşa'nın böyle bir açıklama yapması, Karadeniz olayından önceden haberi olduğu kanısını uyandırıyor.

¹⁵ a.g.e., s. 86.

¹⁶ a.g.e., s. 88.

¹⁷ a.g.e., s. 89.

¹⁸ a.g.e., s. 91, 92.

Olayın Enver Paşa tarafından verilen gizli bir emirle meydana geldiği bazı yazarlarca iddia edilmekteyse de, bu hususda ne Başkomutanlık ve ne de Bahriye Nezareti arşivlerinde hiçbir belge yoktur.

Yusuf Hikmet Bayur, Enver Paşa'nın 22 Ekim'de Amiral Suşon'a "Filomuz Karadeniz üstünlüğünü elde etmelidir. Rus filosunu arayınız ve harp ilân etmeden bulunduğu yerde ona hücum ediniz" şeklinde emir verdiğini yazıyor¹⁹.

Son yıllarda Amerikalı Profesör Trumpnez'in Alman Hariciye Nezareti arşivlerinden yararlanarak ortaya attığı teze göre:

29 Ekim 1914'de Alman Amirali Wilhelm Suşon komutasındaki Goben, Breslav kruvazörleriyle Osmanlı donanmasının diğer bazı harp gemilerinden müteşekkil bir filo, Rusya'nın Karadeniz sahillerine bir sürpriz taarruzu yaptı.

Enver, Cemal, Talât ve Halim Paşalar Alman Büyükelçisi Vangenhaym, iki milyon Türk lirasını ve aynı değerde külçe altını emrinde bulundurduğunu ispat eder etmez Suşon'un Rus filosuna taarruz emri alacağını açıkladılar.

Para gelir gelmez Enver Paşa Alman İmparatorluğu genel karargâhına plânlarını sunuyordu. Çok evvelden hazırlanmış olduğu gibi, Rus filosuna indirilecek baskın taarruzu şeklindeki bir darbe ile harekete başlayacaktı.

29 Ekim'de Rus filosu ve limanlarına taarruza geçildi.

Sonuç: Enver Paşa taarruz emrini vermiştir. Bu emirden, ittifak muahedesinin yapılışında olduğu gibi, Talât ve Halil Beylerin bir de ittifaktan sonra Almanlarla yapılan antlaşmadan heberdar edilen Cemal Paşa'nın haberi vardır. Bu durumdan diğer hükümet üyelerinin dolayısıyla hükümetin haberi yoktur. Meclis-i Mebusan 2 Ağustos'da kapanmış olduğundan, bu olay Meclisten de geçirilmemiştir²⁰.

Bu konu ile ilgili hatıralar:

Maliye Nazırı Cavit Bey 29 Ekim 1914 gününe ait hatıralarında, o gün Sadrazamın yanında yapılan toplantı üzerine şunları yazmıştır:

"Enver Paşa gülüyor, Yalnız bu gülme kendisinin tertibi ile bu hareketin yapılmış olduğuna şüphe bırakmıyordu. Biraz sonra Talât geldi. O da göz boyaya-

¹⁹ a.g.e., s. 94, 95.

²⁰ a.g.e., s. 97, 99.

cak, adamı avutacak sözler söylüyordu. Daha sonra Cemal Paşa geldi. Sadrazam ona da telgrafı okudu. O da evvelâ hayret eder gibi göründü. Sonra bilginin Enver Paşa'nın verdiği bilgi olup olmadığını sormakla haberi olduğunu anlattı. Gayet açık bir komedi.

Bu olayın bugün meydana geleceğine arkadaşlarımla, yani Cemal, Talât, Enver'in haberi vardır kanaatindeyim. Çünkü hiçbir heyecan ve telaş eseri göstermediler..."

Mebusan Meclisi Reisi Halil Bey, 22 Mayıs 1920'de Roma'da Enver Paşa'ya rastlıyor ve Rus donanmasına taarruz için emir verip vermediğini soruyor. Enver Paşa karşılık olarak "Ben Rus donanmasına taarruz için emir verdim..." diyordu²¹.

Yukarıda da belirtildiği gibi 1 Kasım 1914'te Ruslar Kafkasya'dan topraklarımıza girdi. 3 Kasım'da İngiliz ve Fransız donanmaları Çanakkale Boğazı girişini bombardıman etti. Böylece I. Dünya Harbine fiilen katılmış olduk. Bu tarihte Rusya'da bize resmen harp ilân etti. Bunu 5 Kasım'da İngiltere ile Fransa'nın Osmanlı İmparatorluğu'na, 11 Kasım'da da Osmanlı İmparatorluğu'nun bu devletlere harp ilân edişleri takip etti.

²¹ a.g.e., s. 100.